

ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA GMIN WIEJSKICH O CENNYCH WALORACH PRZYRODNICZYCH WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO I PODLASKIEGO

Milena Bera

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

Abstrakt. Stan środowiska przyrodniczego jest postrzegany jako jeden z ważniejszych czynników kształtujących wielkość i strukturę ruchu turystycznego w gminie. W celu ochrony i podtrzymania różnorodności przyrodniczej obszarów o cennych walorach przyrodniczych są wytyczane obszary chronione. Wymagają one szczególnych zabiegów zmniejszających siłę negatywnego oddziaływania turystów na środowisko przyrodnicze. Z drugiej strony, stanowią szansę dla gminy na uzyskanie efektów ekonomicznych poprzez rozwój podaży usług turystycznych. Badaniom zostały poddane gminy województwa warmińsko-mazurskiego oraz podlaskiego, na których terenie występuje park narodowy/krajobrazowy, lub obszar gminy (minimum w 50%) został objęty siecią Natura 2000. W celu dokonania analizy atrakcyjności turystycznej badanych gmin wykorzystano zestaw trzech wskaźników: wskaźnik Baretje'a i Deferta, wskaźnik Charvata oraz wskaźnik Schneidera. Szansą na wszechstronny rozwój tych gmin jest właściwe zagospodarowanie obszarów przyrodniczo cennych zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: turystyka, obszary chronione, gmina, zrównoważony rozwój

WPROWADZENIE

Ogólnie można stwierdzić, że podstawowym celem tworzenia obszarów przyrodniczo cennych jest zachowanie ich funkcji ekologicznej. Według Barbiera i in. [1994, s. 45], funkcja ta obejmuje ochronę bogactwa przyrodniczego na wszystkich pozio-

mach. Można tu wyróżnić funkcje: wodoochronną, gleboochronną, kontroli biologicznej, regulacji chemizmu środowiska oraz mikro-, mezo-, a nawet makroklimatyczną. Utrzymanie funkcji ekologicznej warunkuje możliwość i trwałość realizacji wielu społecznych i gospodarczych funkcji przyrody. Zatem zapewnienie realizacji tych funkcji powinno być kolejnym celem polityki wobec obszarów o wyjątkowym bogactwie przyrody.

Bogactwo przyrody badanych gmin jest istotne dla kształtowania jakości życia poprzez zapewnienie odpowiednich warunków środowiskowych, wypoczynku oraz zaspakajanie potrzeb estetycznych, duchowych. Zachowanie i właściwe zagospodarowanie obszarów przyrodniczo cennych może pozwolić na wszechstronny rozwój funkcji turystycznej danej gminy. Przez funkcję turystyczną należy rozumieć wszelką działalność społeczno-ekonomiczną w regionie lub miejscowości, skierowaną na obsługę turystów, z której wynika jego/jej zdolność do zaspakajania potrzeb turystycznych [Kurek 2007, s. 40].

Wyodrębnienie funkcji turystycznej gminy opiera się na przesłankach wynikających z walorów środowiska naturalnego oraz z działalności społeczno-ekonomicznej. Pierwsze stanowią zazwyczaj impuls do rozwoju turystyki i mają charakter pierwotny, a drugie – wtórne, mają na celu uzyskanie efektów ekonomicznych przez rozwój podaży usług turystycznych. Przygotowanie gminy do przyjęcia turystów jest działaniem złożonym, wymaga bowiem zapewnienia możliwości dotarcia do gminy oraz zaspokojenia różnorodnych potrzeb turystów. Gmina musi więc dysponować dostępnością komunikacyjną oraz infrastrukturą umożliwiającą turystom: wyżywienie, nocleg, rozrywkę, rekreację, edukację i itp.

CEL I METODYKA BADAŃ

Badaniom zostały poddane gminy województwa warmińsko-mazurskiego oraz podlaskiego, na których terenie występuje park narodowy/krajobrazowy, lub obszar gminy (minimum w 50%) został objęty siecią Natura 2000. W celu dokonania analizy atrakcyjności turystycznej badanych gmin wykorzystano zestaw trzech wskaźników:

- wskaźnik Baretje'a i Deferta – funkcji turystycznej miejscowości – wyrażony liczbą turystycznych miejsc noclegowych przypadającą na 100 mieszkańców stałych,
- wskaźnik Charvata – nasycenia bazą turystyczną – wyrażony liczbą turystycznych miejsc noclegowych przypadającą na 1 km² powierzchni całkowitej,
- wskaźnik Schneidera – wskaźnik intensywności ruchu turystycznego – wyrażony liczbą turystów korzystających z noclegów, przypadającą na 1 tys. mieszkańców stałych.

ANALIZA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ BADANYCH GMIN

Walory krajobrazowe oraz czyste środowisko badanych gmin stwarzają warunki do rozwoju turystyki na tym obszarze. Jednak rozwój funkcji turystycznej poszczególnych gmin jest wciąż zróżnicowany. Wyniki poszczególnych wskaźników funkcji turystycz-

nej dla badanego obszaru przedstawiono w tabeli 1. Z tego względu, iż prawie połowa spośród 83 badanych gmin nie dysponuje bazą noclegową, w tabeli zamieszczono wyniki dla 47 gmin.

Tabela 1. Wskaźnik funkcji turystycznej w badanych gminach
Table 1. Tourist's indicator in respondents communes

Gmina Commune	Odsetek obszarów chronionych Percentage of protected areas	Wskaźnik Schneidera Schneider's indicator	Wskaźnik Charvata Charvat's indicator	Wskaźnik Baretje'a i Deferta Baretje and Defert's indicator
1	2	3	4	5
Choroszcz	54,3	78,9	1,4	1,7
Czarna Białostocka	90,7	23,5	0,3	0,6
Dobrzyniewo Duże	50,0	9,5	0,2	0,4
Łapy	54,9	1,7	0,2	0,1
Tykocin	39,8	123,4	0,7	2,2
Wasilków	78,3	90,2	2,5	2,2
Dąbrowa Białostocka	31,0	10,9	0,1	0,2
Sokołka	14,1	14,1	0,4	0,5
Białowieża	100,0	1 310,6	2,9	25,9
Hajnówka	60,2	3,5	0,1	0,4
Narewka	69,0	15,0	0,1	1,3
Łomża	31,8	20,5	0,2	0,4
Piątnica	18,3	81,1	0,3	0,7
Wizna	30,0	24,4	0,5	1,4
Sokoły	9,0	0,3	0,2	0,5
Augustów	59,6	0,4	13,0	15,3
Nowinka	79,5	62,4	0,1	0,7
Rajgród	54,6	176,7	1,0	3,7
Goniądz	78,0	49,0	0,2	1,2
Trzcianne	76,5	42,4	0,1	0,6
Giby	96,1	263,5	0,3	3,3
Krasnopol	50,0	6,1	0,0	0,0
Suwałki	50,0	183,4	1,1	3,9
Działdowo	5,0	22,4	4,4	0,2
Lidzbark	65,7	19,7	0,3	0,5
Rybno	45,7	3,1	0,1	0,2
Elbląg	2,9	8,6	0,2	0,5

Tabela 1 cd. / Table 1 – cont.

1	2	3	4	5
Ilawa	23,7	26,8	0,3	1,2
Lubawa	4,7	19,5	0,3	0,6
Susz	20,6	28,1	0,4	0,7
Zalewo	27,4	1,6	0,1	0,2
Biskupiec	11,8	11,0	0,2	0,5
Dąbrówno	7,1	116,6	0,1	0,4
Ostróda	12,9	279,4	1,6	3,9
Kruklanki	56,3	139,1	0,6	4,1
Orzysz	4,16	46,6	0,6	2,3
Pisz	68,8	24,9	0,4	0,8
Ruciane-Nida	100,0	378,7	2,2	9,4
Gołdap	10,3	56,6	1,4	2,5
Bartoszyce	60,7	3,6	0,0	0,2
Mikołajki	60,7	1 274,6	7,5	22,3
Mragowo	5,0	42,1	0,5	1,9
Piecki	100,0	175,4	0,5	2,0
Biskupiec	9,8	17,3	0,3	0,4
Purda	50,0	171,9	1,7	6,6
Stawiguda	54,1	244,7	2,0	7,1
Świątajno	100,0	40,1	0,1	0,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS dla 2011 roku.
Source: own study based on GUS in 2011.

Interpretując wskaźnik intensywności ruchu turystycznego (wskaźnik Schneidera), stwierdzono, że wśród badanych gmin największą wartość tego wskaźnika uzyskała gmina Białowieża, gdzie na 1 tys. mieszkańców w 2011 roku przypadało 1310,6 turystów korzystających z noclegów. Niewiele niższy wskaźnik uzyskała gmina Mikołajki – 1274,6 osób.

Analizując wskaźnik nasycenia bazą turystyczną (wskaźnik Charvata) stwierdzono, że największą wartość tego wskaźnika uzyskała gmina Augustów – 13,0, co oznacza, że na 1 km² powierzchni przypada 13 miejsc noclegowych. Wysoką wartość odnotowała również gmina Mikołajki – 7,5. Podobne wyniki otrzymujemy analizując wskaźnik funkcji turystycznej, wyrażony liczbą turystycznych miejsc noclegowych przypadającą na 100 mieszkańców (wskaźnik Baretje'a i Deferta). Gminą najliczniej wyposażoną w zakresie turystycznych miejsc noclegowych odniesionych do liczby mieszkańców obszaru jest gmina Białowieża, która posiada 25,9 miejsc noclegowych na 100 mieszkań-

ców oraz gmina Mikołajki, która posiada 22,3 miejsca noclegowe. Wysoki wskaźnik odnotowała również gmina Augustów – 15,3.

Analiza pełnienia funkcji turystycznej wykazała, że gmina Mikołajki w powiecie mrągowskim charakteryzuje się najwyższym poziomem wszystkich analizowanych wskaźników. Położenie gminy w samym sercu Mazur – Krainie Wielkich Jezior oraz w obrębie Mazurskiego Parku Krajobrazowego to niewątpliwie największe atuty turystyczne gminy. Dzięki temu Mikołajki odwiedzają przede wszystkim amatorzy żeglarsstwa i sportów wodnych. W promieniu zaledwie kilku kilometrów od Mikołajek znajduje się wiele miejsc unikatowych pod względem flory lub fauny. Wszystkie te walory przyrodnicze, krajobrazowe, możliwości wypoczynkowe oraz ciągle rozwijająca się infrastruktura turystyczna sprawiają, że gmina Mikołajki cieszy się dużym powodzeniem i uznaniem wśród turystów z kraju i zagranicy, co potwierdziła przeprowadzona analiza.

Spośród wszystkich badanych gmin wskaźnik intensywności ruchu turystycznego oraz wskaźnik funkcji turystycznej był najwyższy w gminie Białowieża (powiat hajnowski). Jedyne wskaźnik nasycenia bazą turystyczną był stosunkowo niski i wyniósł 2,9 miejsc noclegowych na 1 km² obszaru gminy (najwyższy, w Augustowie, wyniósł 13,0). Zdecydowały o tym wyjątkowe wartości przyrodnicze, jakie posiada gmina Białowieża, w całości położona na terenie Puszczy Białowieskiej. Dodatkowo elementy kulturowe (pełne uroku miejscowe budownictwo drewniane, stojące obok siebie stare drewniane krzyże katolickie i prawosławne) oraz obiekty kultury materialnej tego terenu wzbudzają zainteresowanie turystów. Według danych zawartych w Raporcie Statystycznym Ruchu Turystycznego w Województwie Podlaskim w 2010 roku najwięcej turystów (ponad 35%) odwiedziło właśnie obszar Białowieskiego Parku Narodowego. Tak wysoką frekwencję Białowieski PN zawdzięcza między innymi odwiedzinom Rezerwatu Pokazowego Żubra, a także Muzeum Przyrodniczo-Leśnego w Białowieży.

Spośród wszystkich badanych gmin, gmina Augustów osiągnęła najwyższy wskaźnik Charvata i wysoki, trzeci w kolejności, wskaźnik Baretje'a i Deferta. Gmina ta posiada stosunkowo dobrze rozwiniętą bazę noclegową, natomiast liczba turystów korzystających z noclegów, przypadająca na 1 tys. mieszkańców stałych była niewielka – wskaźnik Schneidera wyniósł 0,4. Przyczyną tego może być peryferyjne położenie gminy, na skraju Suwalszczyzny, zły stan dróg oraz niedogodne połączenia komunikacyjne, co utrudnia dojazd turystów do gminy.

Warto również zaznaczyć, że odsetek obszarów chronionych, w gminach posiadających najwyższe wskaźniki, przekroczył 50% ogółu powierzchni (gmina Mikołajki – 60,7%, gmina Białowieża 100%, gmina Augustów 59,6%). Występowanie obszarów prawnie chronionych stanowi niewątpliwie atrakcję turystyczną i jest zaliczane do podstawowych dóbr turystycznych, co w rezultacie może wpływać na wielkość ruchu turystycznego na danym obszarze. Natomiast same walory naturalne nie są wystarczającym elementem wpływającym na rozwój turystyki na danym obszarze. Do powyższej analizy zakwalifikowano jedynie 47 gmin spośród 83 badanych, ponieważ nie posiadały one bazy noclegowej. W kontekście rozwoju turystyki na badanym obszarze zwraca uwagę przede wszystkim niedostateczny rozwój zagospodarowania obszaru w infrastrukturę potrzebną turystom (baza noclegowa, gastronomiczna, infrastruktura drogowa). Problem ten podkreślają również sami władarze badanych gmin. Z jednej strony rozwój turystyki, walory krajobrazowe i czyste środowisko podają jako najmocniejsze strony gminy, z drugiej jednak strony, niedostatecznie rozwinięta infrastruktura techniczna,

uboga baza turystyczna, zły stan dróg są jednymi z największych problemów, z którymi borykają się gminy. 78% badanych samorządów terytorialnych podejmuje działania w celu ściągnięcia do gminy turystów. Są to głównie promocja gminy na zewnątrz oraz rozwój infrastruktury technicznej. Działania te mają na celu rozwój podaży usług turystycznych, a w rezultacie uzyskanie efektów ekonomicznych.

Należy przy tym pamiętać, iż rozwój turystyki stanowi zagrożenie dla środowiska przyrodniczego. Gminy posiadające obszary o najwyższych walorach przyrodniczych najsilniej reagują na skutki penetracji turystycznej. Według badań przeprowadzonych przez Zakład Ochrony Przyrody Instytutu Badawczego Leśnictwa, we wszystkich parkach narodowych Polski, turystyka powoduje bardzo poważne zmiany w funkcjonowaniu ekosystemów na obszarach chronionych. Zidentyfikowane zagrożenia można również odnieść do badanego w pracy obszaru gmin. Są to m.in.:

- hałas i zanieczyszczenia,
- niszczenie roślinności, przyrody nieożywionej, gleby,
- zmiany krajobrazu, mikroklimatu i struktury biocenoz,
- obniżenie walorów dydaktycznych, naukowych i turystycznych.

Ponadto budowa obiektów i urządzeń turystyki pochłania wielkie powierzchnie gruntów. Najczęściej tworzy się je w pobliżu najbardziej atrakcyjnych krajobrazowo terenów. Często buduje się obiekty zupełnie nie pasujące do otoczenia, zaburzające zabudowę wsi [Mickiewicz i Żych 2012, s. 172-173]. Głównym typem turystyki, jaka powinna być rozwijana na obszarach chronionych, jest więc agroturystyka czy też ekoturystyka (w wąskim rozumieniu tego słowa). Jest to taki rodzaj turystyki, która próbuje pogodzić sprzeczne interesy turysty, który z jednej strony pragnie przebywać w środowisku jak najmniej zdegradowanym, z drugiej – sam to środowisko niszczy, wymagając coraz liczniejszych udogodnień.

W badanych gminach, wyróżniających się cennymi walorami przyrodniczymi, propagowanie agroturystyki stało się jednym z kluczowych działań samorządowców. Ma to na celu przede wszystkim aktywizację lokalnej społeczności, zmniejszenie bezrobocia oraz zachęcenie do podejmowania pozarolniczej działalności. Badania przeprowadzone na obszarach gmin naturalnych Zielonych Płuc Polski województwa podlaskiego i warmińsko-mazurskiego [Mickiewicz i Żych 2012, s. 181-216] potwierdzają, że najczęściej wymienianym motywem podjęcia działalności agroturystycznej jest chęć podwyższenia dochodów przez właścicieli gospodarstw. Z kolei czynnikami warunkującymi rozwój agroturystyki są [Niewiadomski 2010, s. 466]:

- mniejsze zaludnienie,
- gorsze warunki przyrodniczo-glebowe do prowadzenia rolnictwa,
- większy odsetek gospodarstw mniejszych obszarowo (i mniejsze zainteresowanie gospodarstw większych),
- mniej intensywne rolnictwo (niższa produkcja towarowa z ha UR).

Jak wynika z tych badań, mała intensyfikacja i mechanizacja rolnictwa oraz rozdrobnienie własności rolnej (co ma miejsce na badanym obszarze) nie musi być zawsze postrzegane jako bariera rozwoju. Tradycyjny krajobraz, z typową zabudową i architekturą, stanowi doskonale podłoże dla łagodnego modelu rozwoju [Tekiel 2003, s. 2-5]. Harmonijny rozwój agroturystyki jest czynnikiem wpływającym na zrównoważony rozwój obszarów, poprawę jakości życia społeczności lokalnych, aktywizację gospodarczą i społeczną miejscowej ludności, zmniejszenie bezrobocia i podejmowanie przez

mieszkańców działalności pozarolniczej. Może to sprzyjać zachowaniu cennych wartości krajobrazu przyrodniczego i kulturowego, kultywowaniu lokalnych tradycji i dziedzictwa [Byszewska-Dawidek i Jagusiewicz 2010, s. 36].

Warto tutaj zaznaczyć, iż nie zawsze występowanie walorów przyrodniczych ogranicza się do pojedynczej gminy, ponieważ wiele walorów może występować w gminach sąsiednich. Dlatego często współpraca między gminami może przynieść większe korzyści niż konkurowanie. Lepiej bowiem zachęcić turystę do przyjazdu do regionu, aniżeli do jednej konkretnej gminy. Niestety odnośnie badanego obszaru brakuje wspólnej wizji regionów cennych przyrodniczo, w wyniku czego powstają często konflikty między lokalnymi społecznościami a terenami prawnie chronionymi.

PODSUMOWANIE

Atrakcyjność turystyczna badanych gmin wynika niewątpliwie z korzystnego położenia, walorów krajobrazowych i czystego środowiska. Sprawia, ona iż realizacja funkcji turystycznej jest istotnym elementem strategii przyjętych przez gminy. Potwierdza to pogląd, że obszary wiejskie Polski (badane gminy to w większości gminy wiejskie) stwarzają dobre warunki do rozwoju różnych form turystyki. Stosunkowo mało przekształcone i zdegradowane tereny analizowanych gmin są dużym walorem dla rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki. Jednak przydatność tych terenów do rozwoju funkcji turystycznej nie jest jednoznaczna. Większość gmin objęta badaniem posiada na swoim obszarze tereny zaliczane do obszarów Natura 2000. Obserwując cenne pod względem krajobrazowym i przyrodniczym obszary gmin Polski Północno-Wschodniej nie sposób nie zauważyć wielu zagrożeń, np. wnikania dużych obiektów turystycznych w obszary leśne, brzegi jezior. Dużą rolę tutaj odgrywa samorząd terytorialny, kierując się zbyt często kryterium zysku, zapominając o zasadach zrównoważonego rozwoju wpisanego w każdą lokalną strategię. Tymczasem warto pomyśleć, iż deficyt obszarów wiejskich, o tradycyjnym krajobrazie i dużej różnorodności biologicznej w Europie, może być szansą rozwoju wielu gmin tego regionu. Z drugiej strony, rozwoju przedsięwzięć turystycznych na wsi nie można traktować jako remedium na wszelkie problemy gmin, bo następuje on pod wpływem bardzo wielu różnych czynników: środowiskowych, ekonomicznych, kulturowo-społecznych, organizacyjno-prawnych.

LITERATURA

- Barbier E., Burges J., Folke C., 1994. *Paradise lost? The Ecological Economics of Biodiversity*. Earthscan, London.
- Byszewska-Dawidek M., Jagusiewicz A., 2010. *Turystyka wiejska w 2010 roku i założenia jej rozwoju*. Instytut Turystyki, Warszawa.
- Kurek W., 2007. *Turystyka*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Mickiewicz B., Żych A., 2012. *Turystyka wiejska jako ważny element rozwoju zrównoważonego „gmin naturowych” położonych na obszarze Zielonych Płuc Polski*. Wyd. Stowarzyszenie Naukowe Instytut Gospodarki i Rynku, Szczecin.

Niewiadomski K., 2010. Agroturystyka a turystyka – ze szczególnym uwzględnieniem relacji do przestrzeni wiejskiej na przykładzie obszaru woj. podlaskiego. Zesz. Nauk. Polityki Europejskiej, Finanse i Marketing 3 (52), 466.

Tekiela K., 2003. Rok 2002 – rokiem ekoturystyki. Dodatek do „Aura” 7, 2-5.

TOURIST ATTRACTIVENESS OF RURAL COMMUNES OF NATURAL VALUES IN THE WARMIŃSKO-MAZURSKIE AND PODLASKIE VOIVODESHIPS

Summary. The condition of the natural environment is seen as one of the most important factors shaping the size and structure of tourism in the commune. To protect the natural diversity of the most valuable areas, protected areas are created. They require specific treatments to reduce the negative impact of tourists on the natural environment. On the other hand, represent an opportunity for the community, to achieve economic results through the development of the supply of tourist services. Research was carried on communes located in the Warmia-Mazury and Podlasie carried area where a national / landscape park exists or a commune area of minimum 50% area included in the Natura 2000 program. To analyse the tourist attractiveness of respondents communes a set of three measures was used: Baretje and Defert's indicator, Charvát's and Schneider's indicator. An opportunity for a comprehensive development of these communities is the proper management of valuable natural areas according to the concept of sustainable development.

Key words: tourism, sustainable development, protected areas, rural communes

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 16.04.2013

Do cytowania – For citation: Bera M., 2013. Atrakcyjność turystyczna gmin wiejskich o cennych walorach przyrodniczych województwa warmińsko-mazurskiego i podlaskiego. J. Agribus. Rural Dev. 2(28), 5-12.